

The Autonomy of Criminal Law vis-à-vis Civil Law: Foundations and Challenges

Rouhollah Akrami[✉] ¹, Morteza Fathi ², Majid Mohammadi ³

1. Professor, Department of Criminal Law and Criminology, Faculty of Law, University of Qom, Qom, Iran (Corresponding Author). Email: r.akrami2013@qom.ac.ir

2. Assistant Professor, Department of Criminal Law and Criminology, Faculty of Law, University of Qom, Qom, Iran. Email: m99fathi@yahoo.com

3. PhD Candidate in Criminal Law and Criminology, Faculty of Law, University of Qom, Qom, Iran. Email: majid_mohammadi1372@yahoo.com

Abstract

Received:

18/01/2026

Revised :

26/06/2026

Accepted:

29/08/2026

Published

online:

21/09/2026

Criminal law, as a branch of public law, is closely connected with public order and security. Civil law, by contrast, is concerned with the private relations of individuals and seeks to regulate such relations. The two fields are therefore distinct in terms of their fundamental concepts, a distinction that has given rise to questions concerning the nature and limits of their relationship and the boundaries between them. In some instances, theories developed within criminal law cannot achieve their intended effect without consideration of their civil-law dimensions. This makes an examination of the relationship between criminal and civil law necessary. This study adopts a descriptive-analytical and library-based method and, in order to illustrate the issues under discussion more concretely, refers to certain judicial decisions and cases that bear on the subject. The central issue examined is whether criminal law is autonomous from, or subordinate to, civil law. The study argues that disputes arising within these two fields cannot readily be resolved without examining the foundations of their distinction and the consequences flowing from it. The principal findings are, first, that an examination of the views of legal scholars and legal philosophers supports the conclusion that criminal law possesses autonomy from civil law; and, second, that criminal and civil law interact in a variety of contexts. These interactions include areas of overlap between the two fields, recourse to civil-law rules where criminal legislation is silent, and, finally, conflicts between the rules governing the two domains.

Keywords: Criminal Law, Civil Law, Interdisciplinary Interaction, Iranian Law.

How To Cite: Akrami, R; Fathi, M & Mohammadi, M. (2026). The Autonomy of Criminal Law vis-à-vis Civil Law: Foundations and Challenges, *Journal of Comparative Public Law*, 3(2). 1-28. <https://www.doi.org/10.22091/cpl.2026.14527.1095>

Extended Abstract

This study first seeks to set out the principal theories concerning whether criminal law is autonomous from, or subordinate to, civil law. It then examines three major aspects of the interaction between criminal law and private law and between the positive laws governing these two fields. The first concerns areas of overlap between the rules of the two domains. The second concerns silence in criminal-law rules and the question whether, in such circumstances, recourse may be made to private-law rules in order to fill the resulting gaps. The third concerns conflicts that may arise between the rules governing these two fields in certain matters. The ultimate purpose of addressing these questions is to identify the preferable view among the competing theories concerning the position of criminal law vis-à-vis civil law, to explain the foundations of that view, and to clarify the manner in which the two fields interact. The study adopts a descriptive-analytical approach and is based on books, articles, and legal instruments such as the Constitution, statutes enacted by Parliament, and other regulations and decisions regarded as superior legal norms. The research was conducted through library-based study and evaluates the interaction between criminal and civil law from various perspectives. In order to illustrate the issues more concretely, the study also examines a number of judicial decisions and cases relevant to the subject under consideration. The findings demonstrate that the Iranian legal system, like many modern legal systems, is based on a complex coexistence and interaction between the criminal and civil spheres. This interaction is not merely a matter of academic classification; rather, it reflects society's need to respond appropriately to social phenomena that may simultaneously involve a criminal dimension, in the sense of conduct contrary to public order and protected values, and an infringement of private rights, in the sense of conduct contrary to private justice. Criminal law, as a branch of public law, has a close connection with private law and, in particular, with civil law. Many forms of conduct criminalised under criminal law produce effects that concern individual rights, including property rights, personality rights, and other private interests, with the result that individual rights are reflected throughout the criminal-law system. The principal question addressed in the study concerns the autonomy or subordination of criminal law in relation to civil law. The study argues that the resolution of disputes arising in these two fields is difficult without first examining the foundations of the distinction between them and the consequences of that distinction. Its principal findings are, first, that an examination of the arguments advanced by legal scholars and legal philosophers supports the conclusion that criminal law is autonomous from civil law; and, second, that criminal and civil law interact in several respects, including through overlap between the two fields, the application of civil-law rules where criminal legislation is silent, and conflicts arising between the rules of the two domains.

Criminal law, as a branch of public law, is deeply connected with public order and security, whereas civil law concerns the private relations of individuals and seeks to regulate those relations. The two fields are therefore distinct in terms of their fundamental concepts. This distinction has generated questions concerning the extent of their relationship and the boundaries separating them. In certain cases, theories developed within criminal law cannot operate effectively without consideration of their civil-law dimensions. An examination of the relationship between criminal and civil law is therefore necessary. The findings demonstrate that criminal law possesses approaches and characteristics of its own and enjoys autonomy from other branches of law. This means that criminal law rests upon intrinsic norms of its own and structures its rules on the basis of the prescriptions and proscriptions arising from those norms. When criminal law performs a protective function in support of rules belonging to other branches of law, it autonomously determines the means, sanctions, and scope of such protection. A fundamental and substantive distinction exists between civil and criminal law, and this distinction has significant practical consequences. The procedures applicable to the two fields, their boundaries, their governing rules, and the methods by which those rules are interpreted differ. It is therefore possible to identify a clear dividing line between civil and criminal disputes. Moreover, notwithstanding its interaction with civil law, criminal law retains its autonomy. Such autonomy means that, when protecting rules derived from other branches of law, criminal law is not absolutely subordinate to those branches. Rather, it possesses concepts and considerations of its own, which inform and shape its operation.

Keywords: Criminal Law, Civil Law, Interdisciplinary Interaction, Iranian Law.

ارزیابی استقلال حقوق کیفری در مقابل حقوق مدنی؛ مبانی و چالش‌ها

روح‌الله اکرمی^۱، مرتضی فتحی^۲، مجید محمدی^۳

۱. استاد گروه حقوق کیفری و جرم‌شناسی، دانشکده حقوق، دانشگاه قم، قم، ایران (نویسنده مسئول)، رایانامه: r.akrami2013@qom.ac.ir

۲. استادیار گروه حقوق کیفری و جرم‌شناسی، دانشکده حقوق، دانشگاه قم، قم، ایران، رایانامه: m99fathi@yahoo.com

۳. پژوهشگر دوره دکتری حقوق کیفری و جرم‌شناسی، دانشکده حقوق، دانشگاه قم، قم، ایران، رایانامه: majid_mohammadi1372@yahoo.com

چکیده

حقوق کیفری به‌عنوان یکی از زیرشاخه‌های حقوق عمومی بوده که ارتباط عمیقی با نظم و امنیت عمومی دارد. در مقابل، حقوق مدنی مربوط و معطوف به روابط خصوصی اشخاص بوده و هدف آن سامان دادن به این روابط است. بنابراین، این دو حوزه از جهت مفاهیم پایه‌ای از یکدیگر مجزا هستند که این امر موجب به وجود آمدن شبهه‌ای در حدود ارتباط و مرزهای این دو حوزه شده است. نظریاتی که در حقوق کیفری مطرح هستند بدون بررسی جنبه‌های مدنی آن در برخی از موارد اثرگذاری مطلوب را نخواهند داشت. بر همین اساس، این امر بررسی پیوند میان حقوق کیفری و مدنی را ضروری می‌نماید. این مقاله به روش توصیفی-تحلیلی و کتابخانه‌ای تهیه شده است که در جهت ملموس نمودن مطالب، برخی از آرا و دعاوی موجود در رویه قضایی که با موضوع حاضر قرابت داشته مطرح شده است. مسئله‌ای که در این نوشتار به دنبال بررسی آن بوده‌ایم، وضعیت استقلال یا تبعیت حقوق کیفری در برابر حقوق مدنی بوده و به این امر اشاره خواهیم نمود که حل‌وفصل دعاوی مطروحه در این دو حوزه، بدون بررسی مبانی تمایز و همچنین آثار آن‌ها امری دشوار است. اهم نتایج این نوشتار نشان می‌دهد، اول، با بررسی مبانی موجود در نظریات حقوق دانان و نظریه‌پردازان فلسفه حقوق به این نتیجه نائل شده که حقوق کیفری دارای استقلال از حقوق مدنی است؛ دوم، حقوق کیفری و مدنی در زمینه‌های مختلف دارای تعاملاتی هستند که این تعاملات شامل، همپوشانی این دو حوزه، به‌کارگیری قواعد مدنی در حالت سکوت قوانین کیفری و در نهایت تعارضاتی که فی‌مابین این دو حوزه وجود دارد.

تاریخ دریافت:

۱۴۰۴/۱۰/۲۸

تاریخ اصلاح:

۱۴۰۵/۰۴/۰۵

تاریخ پذیرش:

۱۴۰۵/۰۶/۰۷

تاریخ انتشار

برخط:

۱۴۰۵/۰۶/۳۰

واژگان کلیدی: حقوق کیفری، حقوق مدنی، تعاملات میان‌رشته‌ای، حقوق ایران.

استناد: اکرمی، روح‌الله؛ فتحی، مرتضی و محمدی، مجید (۱۴۰۵). ارزیابی استقلال حقوق کیفری در مقابل حقوق مدنی؛ مبانی و چالش‌ها، *حقوق عمومی تطبیقی*، ۳ (۱)، ۲۸-۱. <https://www.doi.org/10.22091/cpl.2026.14527.1095>

نوع مقاله: پژوهشی

© نویسندگان

ناشر: دانشگاه قم

مقدمه

زندگی انسان هرگز از تعاملات اجتماعی برای برآوردن تمام نیازهای زندگی خالی نیست. تعاملات اجتماعی که اغلب در جامعه انجام می‌شوند شامل خرید و فروش، اجاره و پرداخت بدهی است، بدهی‌ها، زندگی اجتماعی هر شخصی است که در رابطه با افراد دیگر کاری انجام می‌دهد که بعداً منجر به ایجاد حقوق و تعهدات و مسئولیت کیفری یا مدنی می‌شود (Jaya et al, 2024:148). نظام حقوقی ایران به عنوان سیستمی ترکیبی از فقه اسلامی و حقوق مدرن، شاهد تعاملات پیچیده و گاه تنش آمیزی بین قوانین کیفری و مدنی است. این دو شاخه اصلی حقوق اگرچه از نظر اهداف، مبانی و شیوه‌های رسیدگی متمایزند، اما در عمل ارتباط تنگاتنگی با یکدیگر دارند. حقوق کیفری با محوریت حفظ نظم عمومی و مجازات مجرمان، در پی حمایت از منافع جامعه است، درحالی که حقوق مدنی با تأکید بر اصل حاکمیت اراده و جبران خسارت، به تنظیم روابط خصوصی بین افراد می‌پردازد.

حقوق جزا به عنوان یک دانش با دانش‌های دیگر ارتباط دارد. منظور از ارتباط در این بخش، نیازمندی حقوق جزا و قوانین کیفری و قضات کیفری به سایر دانش‌هاست. در خصوص ارتباط حقوق جزا با سایر رشته‌های حقوقی باید گفت که بسیاری از مفاهیم مورد استفاده در قوانین کیفری و موضوعاتی که احکام مختلفی بر آن‌ها بار می‌شود، توسط سایر رشته‌های حقوقی تبیین می‌شوند و حقوق جزا تنها به عنوان استفاده کننده، از این اصطلاحات در قوانین کیفری استفاده می‌کند. به عنوان مثال اگر در قوانین بر ترک نفقه از سوی شخص واجب‌النفقة، مجازات مترتب می‌شود، این حقوق مدنی است که باید مشخص نماید که واجب‌النفقة چه کسانی هستند و نفقه به چه میزان است یا آنگاه که از مجازات رابطه نامشروع میان کسانی که بین ایشان علقه زوجیت وجود ندارد، سخن به میان می‌آید، این حقوق مدنی است که بایستی علقه زوجیت را توضیح دهد (الهام و برهانی، ۱۳۹۶: ۱۸).

دانش فقه نیز در مباحث بسیاری، مورد ارجاع قوانین کیفری است تا مفاهیم مورد استفاده در قوانین کیفری را تبیین کند، مثلاً اگر در قوانین کیفری از رابطه نامشروع سخن به میان می‌آید و یا از بلوغ و مقدسات یا حجاب شرعی یا مراجع تقلید یا از اصطلاحاتی چون ذمی و مستأمن و معاهد گفتگو می‌شود، در تمامی این موارد گریزی از مراجعه به فقه جهت فهم این اصطلاحات وجود ندارد (الهام و برهانی، ۱۳۹۶: ۲۱). بر

همین اساس هر چند نظام‌های مسئولیت هر یک دارای کارکردها و اهداف مشخص خود هستند، اما در برخی از موارد این نظام‌ها کارآمد نبوده و فعالیت جزیره‌ای هر یک از نظام‌های مسئولیت منجر به نتیجه مطلوب نگردیده، بنابراین با توجه به پویایی و سیال بودن جامعه در سایه حفظ مرزهای نظام‌های مسئولیت، تعامل این نظام‌ها در راستای تکامل هر چه بیشتر، امری مهم قلمداد می‌شود (بادینی و حسنی، ۱۴۰۱: ۴۴۱۷). در خصوص پیشینه و سابقه تحقیق با موضوع «ارزیابی استقلال حقوق کیفری در مقابل حقوق مدنی؛ مبانی و چالش‌ها»، تحقیقی با این عنوان انجام نگرفته است، لکن پژوهش‌هایی مرتبط با آن نگارش شده است که می‌توان به مواردی همچون:

کتاب «تمایز بنیادین حقوق مدنی و حقوق کیفری» نگارش یافته توسط جناب آقای عبدالله شمس، نشر شهر دانش که این کتاب از این جهت که روابط میان حقوق مدنی و کیفری را در ساحات مختلف بررسی نموده با اثر حاضر دارای مشابهت است، اما این نوشتار از این جهت که تعاملات میان حقوق کیفری و مدنی را در ابعاد مختلف مورد بررسی قرار داده است دارای نوآوری است.

مقاله «اعتبار قضیه قضاوت شده کیفری در مدنی در حقوق ایران و فرانسه» که توسط جناب آقای علی عسگری توانی و دیگران نگارش یافته، این مقاله صرفاً به بررسی یکی از حوزه‌هایی که حقوق کیفری و مدنی (در حقوق کیفری شکلی) با یکدیگر تلاقی پیدا می‌نمایند، پرداخته که از این جهت با این نوشتار دارای مشابهت است. ولی در مقاله حاضر علاوه بر بررسی جهات شکلی تعاملات این دو رشته، از نظر ماهوی امکان‌سنجی استقلال یا عدم استقلال حقوق مدنی از کیفری و در نتیجه ارتباط این دو حوزه در زمینه‌های دیگر نیز بررسی شده که از این جهت دارای نوآوری است.

مقاله «تأثیرات متقابل آرای حقوقی و کیفری؛ از تئوری تا رویه قضایی» نگارنده جناب آقای مجید عزیزبانی، در این مقاله تمرکز اصلی بر تعارضاتی است که در رویه قضایی ایران در این خصوص ایجاد شده است، لذا این مقاله رویه‌محور بوده که از این جهت با گفتار حاضر تا حدودی دارای مشابهت است، ولی از این جهت که تحقیق حاضر محدود به رویه قضایی نبوده و در عرصه نظریه‌پردازی و بیان اصول و مبانی کلی در رابطه با ارتباطات میان این دو حوزه همت گمارده، دارای نوآوری است.

مقاله «مبانی و شرایط حجیت آرای کیفری در دعاوی مدنی» نگارش یافته توسط جناب آقای سیروس

حیدری و دیگران که در این مقاله ضمن برشمردن خصایص قواعد کیفری و مدنی، به تأثیر متقابلی که آرای حقوقی و کیفری در رویه قضایی می‌توانند بر یکدیگر داشته باشند، پرداخته شده است که از این جهت با این تحقیق دارای مشابهت است؛ اما از این جهت که مقاله حاضر تنها به تأثیر متقابل آرای کیفری و مدنی بر یکدیگر اکتفا ننموده و مباحث کلی‌تر از جمله امکان‌پذیری مستقل بودن حقوق کیفری از حقوق مدنی از لحاظ نظری و همچنین نحوه تعامل آن‌ها در ابعاد مختلف را بررسی نموده، دارای نوآوری است.

سؤال محوری و اصلی پژوهش حاضر این است که حقوق کیفری از منظر قواعد هنجاری در برابر حقوق مدنی دارای چه وضعیتی است؟ و سؤال دیگری که در اینجا مطرح است آن است که حدود و ثغور تعاملات حقوق کیفری در برابر حقوق مدنی در چه حوزه‌هایی است و تا چه اندازه است؟ بر همین اساس، در این نوشتار برآنیم تا ابتدا تئوری‌های مختلف در خصوص موضوع استقلال یا تبعیت حقوق کیفری از حقوق مدنی را مطرح کرده و سپس در خصوص تعامل میان حقوق کیفری و خصوصی و قوانین موضوعه این دو حوزه، سه موضوع مهم را به ترتیب مطرح نماییم، اول، همپوشانی قوانین این دو حوزه؛ دوم، سکوت قواعد حقوق کیفری که در این حالت آیا می‌توانیم به قواعد حقوق خصوصی مراجعه نموده و خلأهای آن را جبران نماییم؛ سوم، تعارضاتی است که میان قواعد این دو حوزه در برخی از موضوعات به وجود می‌آید. آنچه در پایان از طرح این مباحث مطمح نظر است، ترجیح یک دیدگاه از میان نظریات مطرح شده در خصوص وضعیت حقوق کیفری در برابر حقوق مدنی و تبیین مبانی آن و همچنین نحوه تعاملات میان این دو حوزه است.

۱. دکترین استقلال یا تبعیت

حقوق مدنی بازتاب حق و سلطه ابتدایی بوده که به صورت خودگردان به وجود آمده و منشأ عقود و خانواده می‌شود. روابط پایه‌ای آن نیازمند عنصر خارجی نیست و هرکسی به سادگی آن را درک می‌کند (موحد، ۱۳۸۱: ۴۴-۴۳). با این وجود، جدایی علمی حقوق مدنی و کیفری و ساختارهای نهادی و انگیزه‌های حرفه‌ای که از این تفکیک مفهومی ناشی می‌شوند، بررسی پیوند میان حقوق مدنی و کیفری را به یک استثنا تبدیل کرده است، نه یک قاعده (young et al, 2024:1). معامله فضولی از مفاهیمی است که در حقوق کیفری به‌طور مستقل تحلیل می‌شود.

در جرم انتقال مال غیر که بی‌تردید از حیث حکم وضعی، نوعی معامله فضولی محسوب است، شخص

به دلیل دخالت نامشروع در مال غیر محکوم می‌شود. در عین حال، معامله نیز از سوی مالک قابل رد است و با رد او، معامله باطل خواهد شد. از حیث حقوق مدنی، صرف رضایت باطنی و علم فضولی به رضایت مالک، سبب صحت معامله نیست؛ چنین معامله‌ای مشمول قواعد معاملات فضولی است. قانون مدنی در مواد ۲۴۷ و ۲۴۹ این حکم را بیان نموده و به اراده‌ی ظاهری متمایل شده است. استقلال قاعده‌ی کیفری اقتضا دارد که تحلیل مدنی مورد استفاده قرار نگیرد و با توجه به رضایت مالک و انتفای حقیقی ضرر از او تحمیل مجازات، بی‌جهت تلقی شود (خدابخشی، ۱۳۹۰: ۳۰-۱۲۹). البته اینکه دادگاه کیفری مسائل مدنی را پردازش می‌کند، صرفاً به واسطه استقلال و تفوق حقوق کیفری نیست؛ بلکه اصالت حقوقی ایجاب می‌نماید که قاضی جزا در کنار مسائل کیفری، موضوعات مدنی را مورد توجه قرار دهد و این، حق و در عین حال تکلیف مقام قضایی کیفری شناخته می‌شود (حیدری و دیگران، ۱۳۹۸: ۲۴). در ادامه به تئوری‌های مطرح شده در این خصوص خواهیم پرداخت.

۱-۱. استقلال حقوق کیفری از حقوق مدنی

بر اساس این دیدگاه، حقوق کیفری به‌عنوان شاخه‌ای مستقل از حقوق خصوصی (مانند حقوق مدنی یا قراردادهای) در نظر گرفته می‌شود. طرفداران این نظریه بر این باورند که حقوق کیفری دارای اهداف خاصی مانند حفظ نظم عمومی، تأمین امنیت جامعه و اجرای عدالت کیفری است که آن را از حقوق خصوصی متمایز می‌کند. همچنین حقوق کیفری دارای اصول و قواعد خاصی مانند اصل قانونی بودن جرائم و مجازات است که آن را از سایر شاخه‌های حقوقی جدا می‌سازد. به عقیده برخی از حقوق‌دانان، حقوق کیفری زیرمجموعه حقوق عمومی و مرتبط با نظم عمومی است. حال آنکه حقوق مدنی به منظور سامان دادن به روابط خصوصی اشخاص، قواعد و اصول مجزایی دارد. بنابراین، مفاهیم پایه‌ای حقوق مدنی و کیفری از یکدیگر مجزا هستند. این مجزا بودن، باعث شده تردیدهایی در حدود و ارتباط بین حقوق مدنی و کیفری پدید آید (نره‌ئی و قیاسی، ۱۴۰۳: ۱۴۴).

در حقوق عمومی مبانی و چهارچوب‌های رفتاری در حوزه‌های مختلف زندگی اجتماعی انسان پایه‌گذاری می‌گردند تا اینکه قواعد رفتاری معین، مبتنی بر آن مبانی و چهارچوب‌ها، در شعبه‌های مختلف حقوقی تعریف شده و شکل دقیق‌تر و ریزتر خود را بیابند. یکی از مهم‌ترین شعبه‌های مذکور، حقوق کیفری

است. در این بخش از حقوق، افعال یا ترک فعل‌های ممنوع تعیین و به دقت تعریف می‌گردند تا در صورت ارتکاب و طی آیین رسیدگی خاص، مجازات مربوط توسط قدرت حکومتی تحمیل گردد (هارت، ۱۳۸۹: ۱۱). استقلال قضات در حل و فصل پرونده‌های کیفری، از منظر اصل قانونی بودن، عدالت و قطعیت حقوقی را در نظام حقوقی تضمین می‌کند (Maskanah, 2024: 284). در ماده ۱۶ قانون آیین دادرسی کیفری مصوب ۱۳۹۲ می‌توان جلوه‌ای از توجه مقنن به «استقلال حقوق کیفری» را مشاهده کرد؛ چه اینکه از نگاه قانون‌گذار پذیرفته شده که مدعی خصوصی ابتدا نزد دادگاه حقوقی اقامه دعوی کند، اما متعاقباً «متوجه شود که موضوع واجد جنبه کیفری نیز بوده است». ازاین‌رو، قانون به او اجازه می‌دهد ضمن ادامه فرآیند دادرسی حقوقی، عنوان مجرمانه را نزد مراجع کیفری پیگیری کند. باین‌حال، گاه ملاحظه می‌شود که مراجع قضایی، طرح ابتدایی دعوی نزد محاکم حقوقی را قریبه‌ای بر فقدان وصف کیفری می‌دانند (نره‌ئی و قیاسی: ۱۴۵).

در رابطه با بحث دفاع مشروع و فهم استقلال و تمایز تقصیر جزایی و مدنی، باید به تأثیر دفاع مشروع در مسئولیت مدنی نیز در اینجا اشاره نمود. در مقایسه ماده ۱۵ قانون مسئولیت مدنی با متن با ماده ۶۱ قانون مجازات اسلامی،^۱ ظاهراً تفاوت‌هایی به چشم می‌خورد که می‌توان بر اساس آن، در حکم دفاع مشروع در امور مدنی و امور کیفری، تفاوت قائل شد. در حقوق کیفری نیز باید با اعمال همین معیار به بررسی وضعیت مسئولیت در دفاع مشروع پرداخت و اگر از وضعیت متعارف، تعدی شد، دفاع را متناسب ندانست، اما یک تفاوت بین حقوق مدنی و کیفری، پس از وحدت معیار آن‌ها در دفاع مشروع وجود دارد: دفاع نامتناسب در حقوق کیفری، سبب تحمیل مجازات اصلی نشده و تنها مسئولیت مدنی به دنبال دارد، مگر اینکه تعدی از حدود تناسب، تقصیر جزایی مرتکب را ثابت کند که در این صورت، مستوجب مجازات خواهد بود، اما در حقوق مدنی، عدم تناسب دفاع، سبب تحمیل مسئولیت جبران خسارت می‌شود و فقط وقتی مسئولیت کیفری دارد (خدابخشی، ۱۳۸۶: ۱۱-۱۱۰).

به‌عنوان مثال در رابطه با عنوان تصرف عدوانی، حمایت از غاصب در قلمرو حقوق کیفری متمایز از قواعد مدنی خواهد بود و در تفسیر ماده ۶۹۰ قانون مجازات اسلامی می‌بایست این نکته را در نظر داشت که

۱. ماده ۱۵۶ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲

اعمال قواعد کیفری بر پایه هنجارهای مستقل کیفری است که بر این اساس اگر سایر حوزه‌های حقوق از موضوعی حمایت می‌کنند، این امر به منزله حمایت کیفری نیست و یا اگر وضعیت بالعکس باشد، به مثابه عقب کشیدن حقوق کیفری نخواهد بود. همچنین می‌توان گفت ربایش برخی از اشیاء مانند تجهیزات دریافت از ماهواره نیز بر همین منوال است. مثال دیگر که در رویه قضایی نیز محل اختلاف بوده و در نهایت منتج به صدور رأی وحدت رویه توسط دیوان محترم عالی کشور شد، موضوع مشخص نموده مرزهای میان جنبه کیفری و مدنی عنوان ترک انفاق است. به گونه‌ای که در قانون مدنی، اگر عدم تمکین زن به دلیل حق حبس ناشی از عدم پرداخت مهریه او باشد، مانع از ثبوت نفقه نیست و بنابراین چنین زنی شایسته حمایت است، زیرا حق مدنی نفقه را دارد، اما ماده ۶۴۲ قانون مجازات اسلامی که شرط تحقق جرم را منوط به تمکین زن می‌داند با رأی وحدت رویه شماره ۶۳۳ مورخ ۱۳۷۸/۱۲/۱۴، برای چنین زنی حمایت کیفری مقرر نمی‌کند که از ملاک این حکم در مورد ماده ۱۱۱۵ قانون مدنی هم ممکن است، استفاده نمود. در نتیجه در مورد اخیر به نظر می‌رسد حقوق کیفری در این زمینه ضمن حمایت از قواعد دیگر رشته‌های حقوقی، راه حل خاص خود را دارا است.

۲-۱. وابستگی حقوق کیفری به حقوق مدنی

نظریه وابستگی حقوق کیفری به حقوق خصوصی که بر اساس این نظریه، حقوق کیفری کاملاً مستقل نیست و در مواردی به حقوق خصوصی وابسته است، زیرا بسیاری از جرائم دارای جنبه‌های خصوصی هستند. به عنوان مثال، جرائمی مانند کلاهبرداری و خیانت در امانت و سرقت ارتباط نزدیکی با حقوق اموال و قراردادها دارند. این دیدگاه بر این باور است که حقوق کیفری باید در تعامل با حقوق خصوصی باشد و از اصول آن بهره برد تا بتواند به نحو مؤثرتری به حل مسائل حقوقی بپردازد. در هر پدیده حقوقی، لاجرم ردّپایی از قواعد مدنی وجود دارد و به همین دلیل به بررسی یکی از ارکان آن وابسته هستیم، حتی اگر این موضوع، پدیده مجرمانه یا از زیرشاخه‌های وابسته به این حقوق باشد؛ همچنین، روند رسیدگی به پرونده کیفری ممکن است بر یک دعوی مدنی بعدی در رابطه با همان حادثه تأثیر بگذارد، زمانی که خواننده کیفری، اول، توسط قربانی به صورت مدنی برای جبران خسارت مالی تحت پیگرد قانونی قرار می‌گیرد یا دوم، از مأموران پلیس دستگیر کننده به دلیل نقض قانون اساسی و مسئولیت‌های مدنی مرتبط با آن، معمولاً ضرب و جرح، دستگیری

غیرقانونی، حبس غیرقانونی و پیگرد قانونی از روی سوءنیت شکایت می‌کند (Friedman, 2012; 2). در مورد جرم انتقال مال غیر، دادگاه حتی با فرض استقلال حقوق کیفری، نمی‌تواند در قواعد مدنی دخالت و به بهانه اعمال قواعد کیفری، آن‌ها را نقض کند. بر این اساس به نظر می‌رسد آنچه در دیدگاه قائلین به وابستگی حقوق کیفری به حقوق مدنی برجسته است، ضرورت مراجعه به قواعد حقوق مدنی برای اتخاذ تصمیم و صدور رأی در امور کیفری توسط قضات است که از این نظر این دسته از حقوق‌دانان حقوق کیفری را تابعی از حقوق مدنی و وابسته به آن می‌دانند.

۲. مبانی استقلال حقوق کیفری

در صورتی که با توجه به مطالب بند پیشین قائل به استقلال حقوق کیفری از حقوق مدنی باشیم (که باور ما نیز بر همین است) و برای این حقوق، ماهیتی علی‌حده در نظر بگیریم می‌بایست بنیادهای نظری توجیه‌کننده این مهم را نیز بیان نماییم که در این بند بدان خواهیم پرداخت.

۲-۱. هنجارگرایی

وجود بایدها و نبایدهای جداگانه در حقوق کیفری همراهی یقینی با شیوه تخصیصی آن، در زمان ارزیابی دیگر حوزه‌های حقوق دارد. این اصل علی‌الخصوص در زمان فحص و پردازش مفاهیم یکسان در میان این دو حوزه کاربرد داشته و خودمختاری مفهومی و کارکردی حقوق کیفری را احراز می‌نماید. برای ورود به موضوع احراز یا عدم احراز خودمختاری حقوق کیفری در برابر حقوق مدنی ابتدائاً می‌بایست به این سؤال پاسخ دهیم که آیا حقوق کیفری دارای خصیصه تضمین‌گر و حمایت‌گر برای سایر گرایش‌های حقوقی است یا اینکه دارای خصوصیات و نرم‌های مختص به خود بوده و نمی‌توان آن را متبوع دیگر رشته‌های حقوق دانست؟

نقش ژاندارمی حقوق کیفری^۱ از وقتی که حقوق مدنی اساس مقولات حقوق خصوصی قرار گرفت و تئوری‌های این حوزه نیز با خصوصیات مدنی پدیدار می‌شدند، قدرت گرفته بود. حقوق مدنی، حقوق کلی^۲،

1. Le gendarme des autres droits

2. common

ابتدایی^۱ و تقدیس شده^۲ بود و شالوده‌های آن در همه زمان‌ها مورد توجه قرار می‌گرفتند (Van Dijk, 1988: 139). در قلمرو حقوق کیفری چنین هنجارهای منحصربه‌فردی وجود دارد، وجود یا عدم وجود آن‌ها با هنجارهای سایر رشته‌ها مرتبط نبوده و در موارد زیادی این هنجارها در تعارض با حقوق مدنی قرار گرفته‌اند. حقوق کیفری از جهت اهداف، ضمانت اجرا و حدود و ثغور آن، در حوزه استقلال هنجاری از حقوق مدنی متمایز بوده است. به گونه‌ای که در رابطه با مبانی هنجارگذاری در حقوق کیفری نمی‌توان این حقوق را متبوع حقوق مدنی فرض نموده و تمامی روابط خصوصی که در ساحت حقوق مدنی وجود دارد را در حقوق کیفری ساری و جاری دانست.

استقلال حقوق کیفری در تعیین هنجار مربوط به جرم دانستن عمل، از اصول اساسی حقوق کیفری است. به عنوان مثال وقتی در قلمرو حقوق کیفری عنوان مجرمانه تصرف عدوانی موضوع ماده ۶۹۰ قانون مجازات اسلامی بخش تعزیرات مقرر شده است، بدیهی است فلسفه وجودی وضع این ماده در قانون مجازات اسلامی حمایت از اموال غیرمنقول بوده است. بر همین اساس، نباید با یک بررسی کل‌نگر و سطحی میان اوصاف منقول و غیرمنقول، هنجار کیفری را توسعه داده و شامل اموال منقول دانست. این نگرش را می‌توان بر اساس مستقل بودن حقوق کیفری بر مبنای خودمختاری هنجاری آن توجیه نمود. قانون مدنی عمدتاً با تصریح حقوق مدنی، تعهدات مدنی و مسئولیت مدنی، از حقوق و منافع مالکیت محافظت می‌کند اما تأثیر حقوقی حقوق کیفری در حمایت از اموال، عمدتاً در سرکوب و مجازات اعمال مجرمانه ناقض حقوق مالکیت منعکس می‌شود (Zhang: 45). در بسیاری از موضوعات حقوق کیفری به عنوان عنصر حمایت‌کننده روابط خصوصی (مدنی) اشخاص عمل می‌کند که این موضوع از یک سو می‌تواند بیانگر این باشد که این حقوق دارای نقش تضمین‌گری است و از سوی دیگر، دخالت حقوق کیفری به عنوان حقوق تضمین‌گر برآمده از خصیصه ذاتی این حقوق است و نه اینکه موهم این امر باشد که حقوق کیفری عنصری وابسته به حقوق مدنی مطرح بوده باشد. این موضوع و موضوعات دیگری که مختص حقوق کیفری است مشعر بر این است که این حقوق دارای ضابطه‌های علی‌حده و بایدها و نبایدهای جداگانه‌ای دارد که در نتیجه حقوق کیفری را واجد مزیت مستقل بودن در ساحت هنجارها می‌نماید (العوجی، ۱۹۸۸: ۷۹).

1. premier

2. sacralise

۲-۲. حقوق کیفری اخلاق‌گرا

یکی دیگر از مبانی مهم تمایز میان حقوق کیفری و مدنی، اخلاق‌گرا بودن حقوق کیفری در مقایسه با حقوق مدنی است. بنابراین، یک بحث کافی درباره عدالت در حقوق کیفری باید به تمام مسائل اخلاقی قانون به‌طور کلی بپردازد، مانند اصل برابری، تعدیل تضاد منافع یا رابطه میان احترام به شخصیت و الزامات مسئولیت اجتماعی و همبستگی (Cohen, 1940: 990). از میان کسانی که کوشیده‌اند مبنای اخلاقی مطلق برای قانون جزا ارائه دهند، کانت از همه برجسته‌تر است. او ادعاهای هرگونه مرجعیت، چه سکولار و چه مقدس را رد می‌کند و آن را با خودمختاری اراده آزاد در روابط اخلاقی مغایر می‌داند. درنهایت کانت به این فرض بازمی‌گردد که همان‌طور که وجدان اخلاقی ما به ما می‌گوید «نباید بکشی» یک وظیفه مطلق برای فرد است، «باید قاتل را بکشی» نیز یک وظیفه به همان اندازه مطلق برای جامعه است.

اگرچه نظریه کانتی نسبتاً به وجدان عمومی نزدیک است، وجدانی که اغلب آداب و رسوم رایج را قوانین ابدی طبیعت و عقل می‌داند، اما به‌عنوان راهنمایی برای تعیین اینکه چه اعمال خاصی مجرمانه هستند یا باید مجرمانه تلقی شوند، کافی نیست (Cohen, 1940: 992). در انگلستان نیز بر سر مسئله رابطه بین حقوق کیفری و اخلاق عمومی مباحثی مطرح شده است. از نظر بنتام انسان «تحت سلطه لذت و درد» قرار دارد. اگرچه ممکن است عملی به دلیل اصل سودمندی به‌عنوان عمل غیراخلاقی محکوم شود، اما ممکن است دلایل دیگری وجود داشته باشد که آن عمل را نباید منتج به دخالت حقوق کیفری گردد. بر اساس اصل سودمندی او، تمام اعمال انسان باید با معیار گرایش آن به ایجاد لذت یا درد بررسی شود و با تعادل نهایی در دفتر کل لذت‌درد، یعنی با محاسبه سعادت، قضاوت شود. اما باید توجه داشت که معیارهای توصیه‌پذیری قانون‌گذاری کیفری به‌هیچ‌وجه با معیارهای قضاوت اخلاقی ساده محکومیت یکسان نیستند (Hughes, 1962: 662-3). یک تصویر رایج این است که قانون جزا زمانی مطابق با اخلاق درونی خود عمل می‌کند که هنجارهای آن، معادل‌هایی با همان محتوا در اخلاق داشته باشند، زمانی که آن هنجارها با چیزی که ما اصل آینه می‌نامیم، مطابقت داشته باشند.

طبق اصل آینه، خطاهای کیفری باید خطاهای اخلاقی، توجیهات اخلاقی باید توجیهات قانونی و بهانه‌های اخلاقی باید بهانه‌های قانونی داشته باشند و... پذیرفتن تصویر رایج به معنای انکار این نیست که

ممکن است توجیه اخلاقی برای واگرایی وجود داشته باشد (Edwards et al, 2023: 476). این ضابطه از دیرباز تاکنون جایگاه رفیعی در ساحت حقوق کیفری دارا بوده است. بر اساس این معیار آنچه ضرورت دخالت کیفری را ایجاب می‌نماید، محکوم بودن رفتار از جهت اخلاقی و سرزنش‌پذیری درونی آن است، به گونه‌ای که رفتارهای غیراخلاقی ظرفیت بالقوه‌ای برای ورود به قلمرو حقوق کیفری دارند. این در حالی است که بسیاری از قواعد مدنی مخالف اخلاق بوده و در همین حالت نیز به مرحله اجرا می‌رسند. برخی از حقوق‌دانان حقوق مدنی سعی در اتصال قواعد مدنی به ضوابط اخلاقی نموده‌اند.

ارتباط میان این دو حوزه در تخصصی‌ترین قواعد حقوقی مانند حقوق تعهدات مورد تأکید بوده و سعی بر آن بوده است تا نشان دهد امور اخلاقی نقش پررنگی در شکل‌گیری و ارتقای این قواعد دارند (Ripert: 2013). درست است که بسیاری از قواعد حقوق مدنی ریشه در اخلاق دارند، اما ورود اخلاق به حوزه حقوق مدنی نمی‌تواند تمامی قواعد این حقوق را توجیه نماید. به طوری که به عنوان مثال حوزه حقوق تعهدات و قراردادهای، سرشار از مقررات حقوقی محض است که کمترین درک اخلاقی را به مخاطب انتقال نمی‌دهند چرا که مقصود از وضع چنین مقرراتی نائل شدن به بهترین راه حل حقوقی جهت حل مسائل مطرح شده است. در نتیجه می‌توان بیان نمود که در ساحت حقوق مدنی آنچه به عنوان اولین و مهم‌ترین دغدغه مطرح است ارائه بهترین راهکار برای حل مسئله حقوقی است که نظیر آن را در حقوق کیفری به ندرت می‌توان مشاهده نمود و دادرس و طرفین دعوی سعی در جستجوی بهترین راه حل برای حل و فصل اختلافات موجود داشته به نحوی که اخلاق کم‌ترین دخالت را در این میان ایفا نماید.

در مقابل جایگاه اخلاق در حقوق کیفری امری انکارناشدنی است، به طوری که مبنای جرم‌انگاری برخی از جرائم، اخلاق‌گرایی است. به عنوان مثال اگر مقنن کیفری جرائم منافی عفت را جرم‌انگاری می‌نماید، قطعاً مبنای اصلی و اساسی چنین رویکردی توجه به اخلاق و مبنای آن است. در خصوص جرائم طبیعی از جمله قتل و سرقت که در تمامی اعصار امری قبیح و خلاف اخلاق اجتماعی بوده‌اند، مبنای جرم‌انگاری و وضع مجازات‌های سنگین برای آن‌ها، قبح شدید و غیراخلاقی بودن این اعمال است و این افراد با توجه به نقض هنجارهای پذیرفته شده آن جامعه، به عنوان فردی جامعه‌ستیز و اخلاق ستیز شناخته می‌شوند. در نتیجه، همان‌طور که برخی از حقوق‌دانان نیز بر این موضوع عقیده دارند می‌توان این ضابطه را

به‌عنوان مبنایی برای تفاوت و جدا کردن حقوق کیفری از حقوق مدنی در نظر گرفت (Sanford, 1980: 10).

۲-۳. تئوری ظاهر در حقوق کیفری

نظریه «عمل به ظاهر» را می‌توان برگرفته از مکتب اصالت اراده ظاهری دانست (قاسمی، ۱۳۸۸: ۶۱). ظاهر در اکثر کاربردها وجه اثباتی دارد و در استنباط مراد گوینده و یا امر قضاوت مورد استفاده قرار می‌گیرد. بااین‌حال بعضاً شاهد کارکرد ثبوتی ظاهر نیز هستیم، به نحوی که ظاهر طریقت نداشته بلکه، به جای آنکه اثبات کننده حق یا تعهد باشد سبب حق یا تعهد می‌گردد ظاهر، به عبارت دیگر موضوعیت و سببیت می‌یابد (پور ارشد و دیگران، ۱۳۸۹: ۲). از جهتی میان انواع مختلف نمایندگی، نمایندگی ظاهری یکی از جدیدترین، مهم‌ترین و کاربردی‌ترین اقسام نمایندگی‌هاست که ترکیبی از دو نظریه - نظریه نمایندگی و نظریه ظاهر - است (امینی و دیگران، ۱۳۹۳: ۶۳). نظریه «عمل به ظاهر» بر این مبنا استوار است که در صورتی که فردی با رفتار خویش، ظاهری را ایجاد نماید که به صورت نوعی قابل اتکا باشد و شخص ثالثی با حسن‌نیت، بر آن اطمینان کند و رفتار را مرتکب شود که شخصی که ظهور به وی نسبت داده شده است، در مقابل شخص ثالث دارای وظیفه است. با توجه به مقررات عام یا فرعی که بر اساس ظهور و اعتماد منتج از آن به دست می‌آید، می‌توان آن را به‌عنوان ضابطه‌ای مشترک در تمام حوزه‌های حقوقی مطرح نمود. در حوزه حقوق مدنی، مبنای پابندی به عقود، اصل صحت، اعطای کارآمدی به اعمال حقوقی، حل اختلافات، حمایت از پاک‌نیت بودن، ایجاد ضابطه جانشین و سایر قواعد می‌گردد (Pilon: 1929).

۲-۴. فسخ عمل حقوقی و بنیادهای کیفری آن

از نظر روابط قراردادی، قانون مدنی، انعقاد، اجرا و مسئولیت نقض قرارداد و... را تصریح کرده و ضمانت اجرای قانونی را برای هر دو طرف معامله تعیین می‌کند (Zhang: 45). در خصوص جایگاه فسخ عمل حقوقی در حقوق کیفری می‌توان گفت آیا حقوق کیفری نیز تابعی از این آثار است و واقعیت حاصل از فسخ را محور قواعد خود قرار می‌دهد یا مبنای دیگری دخالت دارد که بیش از اینکه به اثر اعتباری پردازد بر آثار عینی و مادی تأکید می‌نماید؟ آیا حکم حقوق مدنی به تحقق فسخ و انتقال اعتباری مالکیت، شخصی را که درواقع چنین اعتباری به دست آورده، مجاز به انتقال مال، تخریب آن، تصرف بدون اذن متصرف یا

رهن و سایر اعمال و وقایع حقوقی و مادی از منظر حقوق کیفری می‌نماید؟ (خدابخشی، ۱۳۹۸: ۴۱۱).
 آنگاه که حقوق قراردادهای وارد وادی حقوق کیفری می‌شود؛ برخی با توجه به قواعد مدنی خود را محدود به شأن قرارداد و آزادی اراده می‌کنند و پای خود را از مواد و شرایط قرارداد فراتر نمی‌نهند. اما در حقوق کیفری، قواعد قراردادی طریقت دارد و راهی را هموار می‌کند تا اجزا و عناصر جرم شناسایی شود.

در این نقاط تلاقی، تعارضی وجود ندارد. ممکن است کسی با ایجاب و قبول مدنی، مالک باشد، اما همچنان بدون اذن مالک سابق، نتواند مال را ببرد یا منتقل کند، در غیر این صورت عنوان کیفری سرقت یا انتقال مال غیر جاری خواهد شد. بنابراین، در چنین مواضعی آنچه می‌تواند حقوق مدنی و کیفری را از یکدیگر منفک کند «اصل استقلال حقوق کیفری» است. از همین رو، اقتضا دارد که رویه قضایی استقلال مذکور را بشناسد با مفاهیم حقوقی باعث انحراف قواعد جزایی نگردد (نرهئی و قیاسی: ۴۵-۱۴۴). رویه قضایی حاضر موضوع اثرگذاری انحلال قرارداد در ایجاد یا عدم ایجاد آن و این موضوع که آیا امکان انحلال، باعث تغییر در ارکان مادی یا قانونی جنبه کیفری می‌شود را به خوبی نمایان نمی‌سازد. به عنوان مثال، این چالش در جایی که بر مبنای قراردادهای لیزینگ^۱ توافقی شکل می‌گیرد و بایع یا شخصی که مال را واگذار می‌کند، حق انحلال عقد را در صورت عدم بازپرداخت اقساط مقرر می‌نماید به وجود آمده و محل اختلاف شده است.

در اینجا آیا رفتار متصرف مال، پیش از تسویه تمامی معوقات مورد توافق، به دلیل فروش مال، عملی مجرمانه است و آیا رفتار بایع در تحویل مبیع به مشتری، دال بر این ادعا که قرارداد سابق منحل شده و به تبع آن مالکیت مال مجدداً به وی اعاده شده است و اینکه رفتار ایشان مبنی بر انتقال مجدد مال به دیگری، قابل پذیرش است؟ این موضوعات که در عمل و رویه قضایی در خصوص اموال منقول و نقل و انتقال آن‌ها مصادیقی را در بر می‌گیرد، پاسخ مشخص و یکدستی به آن داده نشده و به نظر می‌رسد با تشریح رابطه طرفین یک توافق ارتباط تنگاتنگی دارد. که این امر نشان‌دهنده این است که حقوق کیفری می‌بایست روش مستقل خویش را بنا نهاده و بر این اساس عمل نماید و در نتیجه می‌توان بیان نمود قواعد حقوق کیفری در این خصوص با حقوق مدنی متفاوت بوده و دارای روش و رویکردی منحصر به خود مختصات خود است.

۱. به عبارت دیگر قراردادهای اجاره به شرط تملیک

۳. تعاملات میان حقوق کیفری و مدنی

مقایسه حقوقی بر اساس روش دایسون برای مقایسه حقوق مدنی و جرم انجام خواهد شد. این یک مرور کلی از رابطه بین حقوق مدنی و حقوق کیفری ارائه می‌دهد (Dyson, 2015: 12-13). دایسون هنگام مقایسه حقوق مدنی و حقوق کیفری، از چهار رویکرد نظری، یعنی کارکردگرایی، ساختارگرایی، درک فرهنگ حقوقی و تغییر حقوقی، استفاده می‌کند. رویکرد کارکردی با بررسی یک موضوع (مثلاً نهادها و استدلال و هنجارها) در حوزه‌های مختلف قانون و مقایسه و مقابله آن‌ها با یکدیگر، به بررسی این موضوع می‌پردازد که حقوق مدنی و حقوق کیفری در کجا با هم تعامل دارند. رویکرد ساختاری بر چگونگی وقوع تعامل تمرکز دارد، برای مثال سلسله‌مراتب بین دو حوزه حقوقی یا تأثیر یک حوزه بر حوزه دیگر. درک فرهنگ حقوقی، بینشی در مورد اینکه چرا حوزه‌های حقوقی (یا حوزه‌های دیگر) به هم مرتبط نیستند، ارائه می‌دهد. درنهایت، تغییر قانونی به این سؤال پاسخ می‌دهد که چه زمانی قانون مدنی و قانون جزا با هم همپوشانی دارند، برای مثال با تمرکز بر اینکه چگونه رابطه بین مسئولیت مدنی و جرم در طول زمان تغییر می‌کند یا چه عواملی در پس تغییرات این رابطه وجود دارد (Dyson et al, 2018:4-5).

در خصوص تعامل میان حقوق کیفری و خصوصی و قوانین موضوعه این دو حوزه، سه موضوع مهم مطرح است. اول، همپوشانی قوانین این دو حوزه؛ دوم، سکوت قواعد حقوق کیفری که در این حالت آیا می‌توانیم به قواعد حقوق خصوصی مراجعه نموده و خلأهای آن را جبران نماییم؛ سوم، تعارضاتی است که میان قواعد این دو حوزه در برخی از موضوعات به وجود می‌آید و شیوه حل این تعارضات که در ادامه هر کی از این موارد را به صورت جداگانه مورد بررسی قرار خواهیم داد.

۳-۱. همپوشانی قوانین کیفری و مدنی

در رابطه با همپوشانی‌های میان این دو حوزه، مقصود این است ممکن است یک رفتار هم واجد جنبه کیفری باشد و هم جنبه حقوقی، به عنوان مثال، در جرائمی مانند کلاهبرداری و خیانت در امانت و سرقت که علاوه بر جنبه کیفری، دارای ابعاد حقوقی نیز هستند ممکن است این همپوشانی موجب ایجاد تعارضاتی در نحوه رسیدگی و یا اعاده وضع بزه‌دیده به حالت سابق شود. بر همین اساس در این موارد، علاوه بر مجازات کیفری، ممکن است خسارت‌های مالی از طریق قواعد حقوق خصوصی نیز جبران شود. تدلیس

(کلاهبرداری و فریب و ارائه اطلاعات نادرست) در یک قرارداد، حيله‌ای است که توسط یک طرف به کار گرفته می‌شود تا طرف دیگر قرارداد را وادار به امضای قرارداد کند، حتی اگر بدون این حيله، طرف دیگر قرارداد مورد نظر را امضا نمی‌کرد (Jaya et al: 151). از سوی دیگر روند رسیدگی به یک پرونده کیفری ممکن است در مراحل بعدی دادرسی مدنی، بر متهم پرونده کیفری تأثیر بگذارد (Friedman et al: 2). در رابطه با رفتاری که هم دارای مسئولیت کیفری و هم مسئولیت مدنی است، مانند تصادفات رانندگی نیز چنین هم‌پوشانی‌هایی وجود دارد. بر همین اساس یکی از جلوه‌های اختلاط و اشتراک میان حقوق کیفری و مدنی مربوط به ساحت ضمانت اجرای قواعد حقوقی است به نحوی که نوعی به هم‌ریختگی در مرزهای مدنی و جزایی از حیث ضمانت اجرا وجود دارد.

ضوابط مربوط به متضررین، موجب ایجاد عدالت خصوصی شده و ترمیم خسارت بر اساس مقررات حقوق مدنی، سبب افاقه بر مدلول‌های حقوق کیفری گردیده است (Fletcher, 1995: 198). ضمانت اجرایی مانند محرومیت اجتماعی، محدودیت قانونی در انجام برخی امور و قطع رابطه استخدامی فرد (انفصال از خدمت) در رویه قضایی ایران نیز مطرح شده و بعضاً آراء جالب توجهی را باعث شده است که نشان می‌دهد ادغام مرزهای کیفری و مدنی، فقط متوجه حقوق کشورهای خارجی نیست و در حقوق ما نیز می‌توان آثار آن را ملاحظه کرد (خدابخشی، ۱۳۹۸: ۷۰). همچنین می‌توان گفت در رابطه با برخی از عناوین کیفری که از طریق نهادهای مدنی قابل حمایت بوده، ولی دارای آثار گسترده می‌باشند، این موضوع، حقوق کیفری را به ورود در این ساحت ترغیب نموده تا بیان نماید که این حقوق تنها به دنبال اعاده وضعیت بزه‌دیده به حالت سابق نبوده، بلکه چون موقعیت حقوقی فرد، از جهت اهمیت جامعه‌ی بالا، دچار آسیب شده است، می‌بایست در حدود همین موضوع مستقر شود. برای تحکیم وضعیت شخص ابتدا می‌بایست از ظرفیت قواعد مدنی استفاده نمود، چراکه هدف غایی از دخالت دستگاه عدالت کیفری اعاده وضعیت شخص به حالت سابق است، لیکن در صورتی این قواعد توانایی برآورده کردن انتظارات را نداشت آنگاه می‌توان به سراغ قواعد حقوق کیفری برای رسیدن به هدف غایی برویم.

۳-۲. سکوت قواعد حقوق کیفری

مدلول سکوت یا نقصان در حقوق مدنی، در خصوص مواد قانون و دیگر مآخذ دارای سندیت بوده و در

رابطه با پیوند حقوقی که موجب پیوستگی نفوس یا اشیا می‌شود نیز به کار برده می‌شود. ممکن است اعمال حقوقی یا ایقاعات به‌عنوان عواملی که موجب بر عهده گرفتن یا ایجاد حقوقی برای اشخاص است ناقص تنظیم شوند و دربرگیرنده برخی از اطلاعات مربوط نباشند و آن را بیان نکرده باشند. لذا در اینجا دو نوع تفسیر داریم، یک تفسیر عام در مورد قانون و یک تفسیر فرعی و اعتباری برای تعیین مفاد اعمال حقوقی یا ایقاعات (کوئس، ۱۳۹۵). در مقابل، در حوزه حقوق کیفری چنین چیزی موضوعیت ندارد، لذا تفسیری که بر مبنای مَر قانون است حاکم بوده، ولی با این وجود و به‌عنوان یک اصل کلی، در تفسیر قانون برخلاف مفاد قانونی که ناقص یا مبهم تلقی می‌شود، حقوقدان نمی‌تواند خودسرانه عمل نماید (Jaya, 148).

تحولات حقوق مدنی فقط قلمرو ویژه آن را تحت تأثیر قرار نمی‌دهد، بلکه حقوق کیفری نیز مشمول قبض و بسط قاعده مدنی است و نه تنها قواعد تکنیکی کیفری را در برمی‌گیرد، بلکه مبانی حقوق کیفری را نیز شامل می‌شود. توصیف‌های جزایی بدون تحلیل روابط مدنی، به درستی احراز نمی‌شوند و حمایت حقوق کیفری از روابط مذکور، بستگی به حدود این روابط در حقوق مدنی دارد؛ هرچند این سخن به معنی نفی استقلال حقوق کیفری نیست و هر یک، در جای خود مورد احترام است. بر همین اساس، در خصوص سکوت قوانین کیفری و نحوه حل و فصل نقصان‌های ناشی از آن می‌توان بیان نمود که این موضوع در ساحت تفسیر قانون و مباحث مرتبط با آن مطرح است. به‌گونه‌ای که در این بند درصدد پاسخ به این سؤال هستیم که در رابطه با موضوع سکوت قوانین کیفری، آیا قواعد حقوق خصوصی مطلقاً در اینجا حاکم می‌باشند یا اینکه به‌طور نسبی است (بسته به موضوع مطرح شده در امور کیفری متفاوت است)؟ در پاسخ می‌توان گفت که در برخی از موضوعات حقوق کیفری همانند تخلیفات مالی، قواعد حقوق خصوصی می‌توانند برای تعیین میزان خسارت و نحوه جبران آن مورد استفاده قرار گیرند.

در برخی از موارد، موضوعات کیفری به دلیل ویژگی و جنس خاص و وجود یکسری اقتضائات در این امور و اینکه این ویژگی‌ها در امور مدنی مطرح نیست، لذا در این موارد نمی‌توان به مقررات مدنی مراجعه نمود، به‌عنوان مثال در بحث صلاحیت‌ها، قواعد صلاحیت در امور مدنی منعطف‌تر و دارای انعطاف بیشتری نسبت به امور بحث صلاحیت در امور کیفری بوده و این تفاوت ناشی از ذات و ماهیت قواعد کیفری است که آمره و ارتباط عمیق‌تری با نظم و امنیت عمومی دارد.

۳-۳. تعارض قواعد کیفری و مدنی

از آنجایی که میان این دو حوزه تعارضاتی نیز وجود دارد، مانند آنچه در موضوع ترک انفاق وجود داشته و میان قواعد حقوق کیفری و خصوصی در این خصوص تعارض به وجود آمده، نکته بسیار مهمی که در اینجا باید به آن اشاره نمود این است که در صورت تعارض میان قواعد این دو حوزه، آیا باید آن‌ها را، هر کدام را در حوزه خود به کار گرفت یا نه قواعد این دو حوزه با هم تداخل کرده و می‌بایست از قواعد مقدم و مؤخر بودن قوانین یا قوانین عام و خاص استفاده کرد. تعیین عمل مجرمانه بدون دلیل نبوده و در برخی از موارد، بر پایه تثبیت حقوق طبیعی اشخاص بوده است. چنین موضوعی در رابطه با بحث شبه جرم^۱ و نقض قرارداد^۲ مطرح نمود، در جایی که می‌توان گفت جرم مدنی یک خطای مدنی است که با نقض قرارداد یکسان نیست، از آنجایی که حقوق قراردادها در حوزه حقوق خصوصی بوده و امری جداگانه از حقوق کیفری است، لذا با حقوق کیفری در تضاد است. در نتیجه، قوانین مربوط به تقصیر قراردادی با قوانین حاکم بر مسئولیت مدنی متفاوت است.

مسئولیت قراردادی^۳ و مسئولیت مدنی^۴ در حوزه‌های حقوقی مربوط به خود، تابع اصول متفاوتی هستند. باید به استقلال حقوق کیفری و حدود تأثیرات رأی مدنی در دعاوی کیفری توجه داشت (Kumar Singh, 5). در حقوق انگلستان در مورد تعهدات مدنی به‌طور سنتی به دو دسته تقسیم می‌شود: تعهدات ناشی از مسئولیت مدنی و تعهدات ناشی از قرارداد (Guest, 1961: 191). درک کلاسیک از حقوق تعهدات بر این ایده استوار بود که می‌توان تمایز دقیقی بین قرارداد و مسئولیت مدنی قائل شد. حقوق و تعهدات قراردادی توسط طرفین شکل گرفته و با رضایت آن‌ها پذیرفته می‌شوند. بنابراین، قرارداد نمایانگر تجلی اراده طرفین است (Robertson, 2004: 1). قرارداد به‌عنوان قلمرو تعهدات داوطلبانه در نظر گرفته می‌شد. هیو کالینز خاطرنشان کرده است که در دوران کلاسیک، نقش درک شده از حقوق قراردادها، تسهیل انتخاب‌های داوطلبانه بود. این ایده که می‌توان قراردادی را تحمیل کرد، یا اینکه یک تعهد قراردادی می‌تواند غیرارادی یا غیرتوافقی باشد، غیرقابل دفاع بود (Hugh, 1993: 5).

1. Tort

2. Breach of contract

3. contractual culpability

4. tort liability

علی‌رغم ماهیت منطقی‌تر این تمایز، با این وجود امروزه موقعیت‌های زیادی وجود دارد که در آن‌ها مجموعه یکسانی از حقایق منجر به طرح دعوی هم در قرارداد و هم در مسئولیت مدنی می‌شود. به عنوان مثال در قرارداد حمل کالا ممکن است منجر به طرح دعوی در قرارداد برای نقض توافق یا در مسئولیت مدنی ناشی از سهل‌انگاری، تبدیل یا توقیف، یا در شبه قرارداد برای مطالبه ارزش کالا شود. سهل‌انگاری، مسئولیت مدنی است که اغلب با نقض قرارداد هم‌زمان می‌شود (Guest, 193). در اواخر سال ۱۸۴۴، در پرونده براون علیه بورمن، جایی که علیه یک دلال نفت به دلیل ادعای ساده نقض وظیفه حرفه‌ای اقامه دعوی شد، لرد کمپبل گفت: «هر جا که قراردادی وجود داشته باشد و کاری در جریان استخدام موضوع آن قرارداد انجام شود، اگر در جریان آن استخدام نقض وظیفه صورت گیرد، شاکی می‌تواند یا از طریق مسئولیت مدنی یا از طریق قرارداد، خسارت را مطالبه کند.» این حکم بعداً زمانی که درخواست شد آن را در مورد همه موارد سهل‌انگاری حرفه‌ای اعمال کنند، رد شد، اما این حکم، غیرمنطقی بودن هرگونه تمایز قائل شدن بین مسئولیت مدنی و قرارداد را به شکلی که امروزه آن را می‌پذیریم، برجسته می‌کند. درواقع، اگر به معنای واقعی کلمه اعمال می‌شد، هرگونه مرز بین این دو علت دعوی را از بین می‌برد (Guest, 192).

در هلند نقض قرارداد فروش به عنوان یکی از مظاهر تعارض حقوق کیفری و مدنی مورد نظر است. جرم‌انگاری نقض قراردادهای فروش، رویکردی کیفری به نقض قانون مدنی (نقض هنجار مدنی «وظیفه») را ایجاب می‌کند که عموماً طبق قانون مدنی حل و فصل می‌شود. نقض قراردادهای فروش پدیده جدیدی نیست. اولین بحث جرم‌انگاری در اوایل سال ۱۹۰۴ مطرح شد، زمانی که پیشنهاد شد نقض قرارداد فروش به عنوان «افزایش فرض اعتبار» جرم‌انگاری شود (Buisman, 2019: 2). در حقوق این کشور، اعمال رویکرد صرفاً حقوق مدنی به نقض قراردادهای فروش، بحث جرم‌انگاری را برانگیخته است، به طوری که در سال ۲۰۱۵، اداره مرکزی آمار هلند^۱ گزارش داد که حدود ۵۵۵۰۰۰ نفر هنگام خرید یا فروش کالا یا پرداخت یا ارائه خدمات آنلاین، مورد کلاهبرداری قرار گرفته‌اند. باین حال، قانون جزای هلند تاکنون حمایت قانونی در برابر نقض صرف یک قرارداد فروش ارائه نکرده است (Buisman, 2019: 3). جرم‌انگاری نقض قراردادهای فروش، ناگزیر باعث ایجاد تعامل بین حقوق مدنی و حقوق کیفری خواهد

شد.

مقایسه‌ای بین رویکرد حقوق مدنی و رویکرد حقوق کیفری، بینشی نسبت به ابعاد حقوق مدنی در مقابل حقوق کیفری ارائه می‌دهد. مقایسه و تحلیل این دو حوزه از قانون به درک چگونگی محافظت حقوق مدنی و حقوق کیفری از شهروندان در برابر تخلفات دیگران، اثربخشی، تفاوت‌ها و شباهت‌های بین این حوزه‌ها و محل همپوشانی آن‌ها کمک می‌کند. تعامل بیشتر بین حقوق کیفری و حقوق مدنی و یک فرهنگ حقوقی که در آن این دو حوزه کاملاً جدا از هم در نظر گرفته نشوند، محیطی را فراهم می‌کند که در آن حقوق کیفری می‌تواند در برابر نقض حقوق مدنی محافظت ایجاد کند (Buisman, 2019: 7). فارغ از اینکه در برخی از موارد رسیدگی به امور کیفری بدون توجه به استدلال‌های مدنی انجام می‌گیرند و لذا تصمیم مدنی خدشه‌ای برای رسیدگی علی‌حده به امر کیفری وارد نخواهد نمود. بر همین اساس می‌توان بیان نمود که مسئولیت مدنی و کیفری، غیر قابل تفکیک نبوده و در نتیجه، صدور حکم مبنی بر محکومیت یا مبری شدن از جنبه مدنی، خللی در احراز جنبه کیفری و تعیین مجازات برای وی به وجود نمی‌آورد، به بیان دیگر، برای اینکه عملی را با وجود نداشتن جنبه مدنی، دربردارنده مسئولیت کیفری بدانیم باید متذکر نمود که در هر مورد که از کاری به دیگران زیان برسد، مسئولیت مدنی ایجاد نمی‌شود.

باید کار زیان‌بار در نظر اجتماع ناهنجار باشد و اخلاق عمومی ورود ضرر را ناشایسته بدانند. در پاره‌ای از قوانین، مانند قانون مدنی فرانسه، مفهوم «تقصیر» را برای بیان نامشروع بودن کار زیان‌بار کافی دانسته‌اند؛ زیرا ارتکاب تقصیر در نظر قانون یا عرف ناپسند و شایسته نکوهش است و دیگر نیازی به تصریح دوباره نیست (محسنی و انصاری، ۱۳۹۸: ۱۴۳). برای جلوگیری از احکام معارض، نباید دو دادرسی را برای «مسئله»، «ادعا» یا «دعوا» واحد به جریان انداخت. تعارض دو نتیجه، سبب تعارض در عملکرد دادگاه‌ها می‌شود و اعتماد ملی و بین‌المللی را سلب می‌کند. دعاوی کیفری و مدنی از این حیث تفاوتی ندارند و جلوگیری از تعارض آراء، نوعی پل ارتباطی میان آن‌ها و قواعدی نظیر «اناطه» و «تعلیق دعوا حقوقی» به دلیل دعوا کیفری مرتبط و «حاکمیت حکم کیفری بر دعوا مدنی» به وجود می‌آورد (خدابخشی، ۱۳۸۷: ۱۴۳).

نتیجه‌گیری

نظام حقوقی ایران همچون بسیاری از نظام‌های حقوقی مدرن، بر پایه همزیستی و تعامل پیچیده حوزه‌های

کیفری و مدنی استوار است. این تعامل، صرفاً یک تقسیم‌بندی آکادمیک نیست، بلکه بازتابی ضروری از نیاز جامعه به واکنش متناسب به پدیده‌های اجتماعی است که هم‌زمان ابعاد جرم انگارانه (خلاف نظم عمومی و ارزش‌ها) و تضییع حق خصوصی (خلاف عدالت خصوصی) دارند. حقوق کیفری به‌عنوان یکی از شعبات حقوق عمومی، پیوندی عمیق با حقوق خصوصی و علی‌الخصوص حقوق مدنی دارد، چراکه بسیاری از رفتارهای جرم‌انگاری شده در حوزه حقوق کیفری دارای آثار می‌باشند که حقوق شخصی افراد، مانند حق مالکیت و حقوق مربوط به شخصیت و دیگر موارد را در بر گرفته به گونه‌ای که حقوق فردی در سراسر حقوق کیفری بازتاب یافته است.

اگر قصد داشته باشیم تحلیل‌های حوزه حقوق مدنی را به صورت کامل در حقوق کیفری به کار ببریم، قسمت بزرگی از کارکرد حقوق کیفری به حقوق مدنی نزدیک شده و نقش تضمین‌گر بودن حقوق کیفری در برابر حقوق مدنی بر ویژگی مستقل بودن آن فائق می‌آید. از شیوه ورود حقوق کیفری و گونه‌ای از ضمانت اجرا که بر افراد اعمال می‌شود، به‌عنوان ویژگی تمایز میان آن‌ها می‌توان متذکر شد. حقوق جزا نسبت به شخص اعمال می‌شود و ضمانت اجرای اقتدارگرا از سوی دستگاه عدالت کیفری متوجه اوست، اما در حقوق مدنی صرفاً به تنظیم و تنسيق رابط خصوصی افراد توجه می‌شود و آنچه مورد اهمیت است سامان دادن به روابط آن‌هاست تا اینکه به شخص طرف آن‌ها توجه شود. با توجه به اینکه ناتوان‌سازی، ارباب و بازدارندگی در قالب ضمانت اجرای حقوق کیفری بوده و توسط دستگاه عدالت کیفری با جدیت اعمال می‌شود، ولی در مقابل حقوق مدنی، دارای ویژگی‌های ضمانت اجرای کیفری نبوده و صرفاً در این حوزه ضمانت اجرای هم‌چون اعلام بطلان رابطه حقوقی، فسخ آن و سایر موارد، به حل و فصل اختلافات حقوقی می‌پردازد.

مبنای دیگری که بر اساس آن حقوق کیفری را از حقوق مدنی جدا نمودیم، اخلاق‌گرا بودن حقوق کیفری بوده است. ارتکاب رفتاری که از جهت اخلاقی افراد را در معرض بازخواست قرار دهد و ضرورت وجود رکن روانی برای ارتکاب رفتار مجرمانه از محورهای اساسی این مبنا است. بر این اساس، جرم به‌عنوان عامل توجیه‌کننده دخالت حقوق کیفری و ممزوج با بازخواست اخلاقی است و اگرچه در قلمرو حقوق کیفری جرائم مادی صرف که نیازی به سوءنیت نیز ندارند نیز وجود دارد و یا اینکه در حقوق مدنی هم

رفتارهایی وجود دارد که دارای بار اخلاقی می‌باشند، مانند اضرار به دیگری ولی این امر و دیگر امور مشابه استثناء بوده و به صورت کلی حقوق مدنی، درصدد حل مسئله انتزاعی حقوقی است و حقوق کیفری نسبت به منش انسانی و اندیشه و تفکر اوست و مبرهن است که اخلاق در این ساحت جایگاه بلندمرتبه‌ای را داراست.

مبنای دیگری که مورد توجه قرار گرفت مربوط به تفاوتی است که نظم عمومی کیفری با مراتب مختلف با نظم عمومی مدنی دارد، در این مبنا وجه افتراق میان این دو حوزه، سطح صدمه پذیری نظم و امنیت عمومی است. وجود این مبنا، دارای اثراتی در مرزهای حقوق مدنی و کیفری است. حقوق کیفری از جهاتی مستقل از حقوق مدنی است که می‌توان به استقلال مفهومی، هنجاری، دادرسی و از جهت ضمانت اجرا اشاره کرد. یکی از این جهات، استقلال دادرسی است که بر این اساس فرآیند دادرسی کیفری مقید و مشروط به راه‌حل خارجی نیست و صلاحیت مرجع رسیدگی، متوجه تمام ارکان دعوی خواهد بود، مگر موارد استثنایی که معمولاً با اناطه امر کیفری به مدنی معرفی می‌شوند و علت استثنا هم آن است که حقوق کیفری، در این موارد، تابع نفس الامر است و به جای ظاهر امور و بررسی مستقل رویداد، به دنبال واقعیت مدنی است در غیر این صورت هرگز اجازه تعلیق یا توقیف دعوای خود را نمی‌داد. مسائل مهمی مانند اثبات و معیار آن در حقوق کیفری، مسئولیت کیفری و تمایز آن با مسئولیت مدنی، تفاوت تقصیر در حقوق کیفری و مدنی و تفاوتی که نظریه سوءاستفاده از حق، در این رشته‌ها دارد، با قرار دادن آن‌ها در ظرف استقلال حقوق کیفری صلابت بیشتری پیدا می‌کند. ممکن است در دعوای کیفری، اعتبار اثبات و ادله آن به مقداری نباشد که مجرمیت شخص را اثبات نماید. در این حالت چون که در انتساب اتهام تشکیک وجود دارد، شخص بری می‌شود، ولیکن در مواردی که این فرصت وجود دارد که به واسطه دعوی مدنی و با ارائه دلایلی که نسبت به وجه اثباتی کیفری، اعتبار کمتری هم دارند موفق به اثبات وجه مدنی همان واقعه شد. همچنان که ممکن است جنبه جزایی عمل نامشروع اثبات نشود، لکن مسئولیت جبران خسارت و دیه ناشی از ازاله بکارت در دعوای مدنی مستقر گردد.

التهایه با توجه به مطالب فوق‌الاشعار، حقوق کیفری دارای رویکردها و ویژگی‌های منحصر به خویش و مستقل از سایر گرایش‌های حقوقی است. مقصود از این گفتار آن است که حقوق کیفری، موجد هنجارهای

فطری و مختص به خود بوده و مقررات خویش را بر پایه آن باید‌ها و نباید‌ها، قرار می‌دهد. حقوق کیفری، آنگاه که در جایگاه حمایت از مقررات دیگر حوزه‌های حقوقی نقش‌آفرینی می‌کند، راهکار و ضمانت اجرا و گستره پشتیبانی را به صورت خودمختار تعیین می‌نماید. افتراق پایه‌ای و جوهری میان حقوق مدنی و کیفری وجود دارد؛ به‌طوری که این وجوه افتراق آثار مهمی را در عمل بر جای می‌گذارد، آیین رسیدگی، مرز، مقررات و شیوه تفسیر آن‌ها مغایر بوده و واضح است که بدین ترتیب، شاهراه ناهمگونی مابین اختلافات مدنی و کیفری قابل نگاشتن است. علاوه بر این، حقوق کیفری با وجود تغایر، دارای خودمختاری است؛ معنای خودمختاری جلوه‌گر این است که حقوق کیفری در پشتیبانی از مقررات رشته‌های دیگر حقوقی، پیرو مطلق نبوده و مضامین مختص به خویش را دارا بوده و مطمحن نظر دارد.

منابع

- امینی، منصور و عبدی، مونا (۱۳۹۳). «بررسی تطبیقی نظریه نمایندگی ظاهری»، **مجله حقوقی دادگستری**، سال ۷۸، شماره ۸۸.
- بادینی، حسن و حسنی، بهاره (۱۴۰۱). «نگاهی تحلیلی به تعامل نظام مسئولیت مدنی با مسئولیت کیفری برای تنظیم رفتار تابعان حقوق»، **ماهنامه جامعه‌شناسی سیاسی ایران**، دوره ۵، شماره ۱۱.
- پور ارشد، نادر؛ اسکینی، ربیعا؛ الماسی، نجادعلی و شهبازی‌نیا، مرتضی (۱۳۸۹). «نظریه ظاهر مطالعه تطبیقی در حقوق خارجی و ایران»، **مدرس علوم انسانی، پژوهش‌های حقوق تطبیقی**، دوره ۱۴، شماره ۴.
- حیدری، سیروس؛ فروغی، فضل‌الله و اعراب شیبانی، محمدرضا (۱۳۹۸). «مبانی و شرایط حجیت آرای کیفری در دعاوی مدنی»، **دانش حقوق مدنی**، شماره ۲، پیاپی ۱۶.
- خدابخشی، عبدالله (۱۳۸۷). «نگرشی تازه به اعتبار امر مختوم در حقوق کیفری»، **فصلنامه حقوق**، دوره ۳۸، شماره ۳.
- خدابخشی، عبدالله (۱۳۸۴). **استقلال و پیوند حقوق مدنی و کیفری**، چاپ اول، انتشارات فکرسازان.
- خدابخشی، عبدالله (۱۳۸۶). «جنبه‌های مدنی و کیفری دفاع مشروع»، **مجله تخصصی الهیات و حقوق**، شماره ۲۳.
- خدابخشی، عبدالله (۱۳۸۷). «نقش قواعد مدنی در شناسایی مسئولیت کیفری شخص حقوقی»، **فصلنامه فقه و حقوق**، سال ۵، شماره ۱۷.
- خدابخشی، عبدالله (۱۳۹۰). «قلمرو قرارداد و حقوق کیفری»، **مجله حقوقی دادگستری**، سال ۷۵، شماره ۷۶.
- خدابخشی، عبدالله (۱۳۹۸). **تمایز بنیادین حقوق مدنی و حقوق کیفری**، چاپ سوم، نشر شهر دانش.
- العوجی، مصطفی (۱۹۸۸). **القانون الجنایی العام، الجزء الاول، النظرية العامة الجرمية (مع مقدمة فی القانون الجنایی)** مؤسسه نوفل، الطبعة الثانية، بیروت، ۷۹.
- قاسمی، محسن (۱۳۸۸). **شکل‌گرایی در حقوق مدنی**، تهران: میزان.
- کوتس، هاین (۱۳۹۵). **حقوق قراردادها در اروپا: تشکیل، اعتبار، محتوای قرارداد، قرارداد و اشخاص ثالث**، ترجمه: ولی‌الله احمدوند، محمدباقر پارساپور، مجید قربانی‌لاچوانی، اصغر محمودی، چاپ اول، نشر مجد.
- محسنی، فرید و انصاری، رضا (۱۳۹۸). «تأثیر متقابل مسئولیت کیفری و مدنی»، **فصلنامه تحقیقات حقوقی**، شماره ۸۶.
- موحد، محمدعلی (۱۳۸۱). **در هوای حق و عدالت، از حقوق طبیعی تا حقوق بشر**، چاپ اول، نشر کارنامه.
- نزه‌ئی، ضرغام و قیاسی، جلال‌الدین (۱۴۰۳). «قلمرو کلاهبرداری و روابط قراردادی: در پرتو رویه قضایی و نظام کیفری انگلستان»، **فصلنامه تعالی حقوق**، سال ۱۵، شماره ۳.
- هارت، هربرت (۱۳۸۹). **آزادی، اخلاق، قانون؛ درآمدی بر فلسفه حقوق کیفری و عمومی**، ترجمه: محمد

راسخ، چاپ دوم، نشر طرح نو.

الهام، غلامحسین و برهانی، محسن (۱۳۹۶). درآمدی بر حقوق جزای عمومی، جلد ۱، تهران: نشر میزان.

References

- Buisman, S. (2019). Contract, tort & crime: Criminalisation of breaches of sales contracts under Dutch and EU law. Studio.
- Cohen, M. (1940). Moral aspects of the criminal law. *The Yale Law Journal*, 49(6).
- Dyson, M. (2015). Comparing tort and crime. Cambridge University Press.
- Dyson, M., & Vogel, B. (Eds.). (2018). *The limits of criminal law: Anglo-German concepts and principles*. Intersentia.
- Edwards, J., & Yusari, Y. (2023). The internal morality of criminal law. *Oxford Journal of Legal Studies*, 43(25).
- Fletcher, G. (1995). *With justice for some: Victims' rights in criminal trials*. Addison-Wesley Publishing Company.
- Friedman, H., & Kaplan, W. (2012). Civil consequences of criminal cases. In *Massachusetts criminal practice*.
- Guest, A. G. (1961). Tort or contract? *National University of Singapore*, 3(2).
- Hugh, C. (1993). *The law of contract* (2nd ed.). Butterworths.
- Hughes, G. (1962). Morals and the criminal law. *The Yale Law Journal*, 71(4).
- Jaya, I., Sagala, P., & Ridho, M. (2024). Legal analysis of civil law settlement in the perspective of criminal legal settlement. *Journal of Multidisciplinary Academic Business Studies (JoMABS)*, 2(1).
- Kumar Singh, R. (n.d.). An analysis of the difference between torts and breach of contract. *Indian Journal of Integrated Research in Law*, 2(1).
- Maskanah, U. (2024). Independence of judges in deciding criminal cases: Perspective on the principle of legality. *Journal of Law Sciences (Legisci)*, 1(5).
- Pilon, E. (1929). *Principes et techniques des droits d'enregistrement* (T. 2, No. 802). Dalloz.
- Ripert, G. (2013). La règle morale dans les obligations civiles. *LGDJ, Anthologie du Droit*.
- Robertson, A. (2004). On the distinction between contract and tort. In *The law of obligations: Connections and boundaries*. UCL Press/Routledge-Cavendish.
- Sanford, H. K. (1980). Why substantive criminal law-A dialogue. *Cleveland State Law Review*, 29(1).
- Van Dijk, J. J. M. (1988). *Criminal law in action: An overview of current issues in Western societies*. Martinus Nijhoff Publishers.
- Zhang, G. (n.d.). Research on the connection and conflict between civil law and criminal law in property protection. *International Journal of Social Sciences and Public Administration*, 6(1).
- In Persian
- Amini, M., & Abdi, M. (2014). A comparative study of the doctrine of apparent agency. *Judiciary Law Journal*, 78(88). [In Persian]
- Badini, H., & Hasani, B. (2022). An analytical examination of the interaction between civil and criminal liability systems in regulating the conduct of legal subjects. *Iranian Political Sociology Monthly*, 5(11). [In Persian]
- Elham, G., & Borhani, M. (2017). *An introduction to general criminal law* (Vol. 1). Mizan Publishing. [In Persian]
- Ghasemi, M. (2009). *Formalism in civil law*. Mizan Publishing. [In Persian]
- Hart, H. (2010). *Liberty, morality, and law: An introduction to the philosophy of criminal and public law* (M. Rasekh, Trans.; 2nd ed.). Tarh-e Now Publishing. [In Persian]
- Heydari, S., Foroughi, F., & Arab Sheibani, M. R. (2019). Foundations and conditions governing the evidentiary authority of criminal judgments in civil proceedings. *Civil Law Knowledge*, (2), Serial No. 16. [In Persian]
- Khodabakhshi, A. (2005). *The independence and interrelationship of civil and criminal law* (1st ed.).

- Fekrsazan Publishing. [In Persian]
- Khodabakhshi, A. (2007). Civil and criminal aspects of self-defense. *Specialized Journal of Theology and Law*, (23). [In Persian]
- Khodabakhshi, A. (2008a). A new perspective on the doctrine of res judicata in criminal law. *Law Quarterly*, 38(3). [In Persian]
- Khodabakhshi, A. (2008b). The role of civil law rules in establishing the criminal liability of legal persons. *Jurisprudence and Law Quarterly*, 5(17). [In Persian]
- Khodabakhshi, A. (2011). The scope of contract and criminal law. *Judiciary Law Journal*, 75(76). [In Persian]
- Khodabakhshi, A. (2019). The fundamental distinction between civil law and criminal law (3rd ed.). Shahr-e Danesh Publishing. [In Persian]
- Kötz, H. (2016). *Contract law in Europe: Formation, validity, content of contract, and contract and third parties* (V. Ahmadvand, M. B. Parsapour, M. Ghorbani-Lachvani, & A. Mahmoudi, Trans.; 1st ed.). Majd Publishing. [In Persian]
- Mohseni, F., & Ansari, R. (2019). The reciprocal influence of criminal and civil liability. *Legal Research Quarterly*, (86). [In Persian]
- Movahed, M. A. (2002). *In the realm of right and justice: From natural rights to human rights* (1st ed.). Karnameh Publishing. [In Persian]
- Narei, Z., & Ghiasi, J. (2024). The scope of fraud and contractual relations: In light of judicial practice and the English criminal justice system. *Ta'ali-e Hoquq Quarterly*, 15(3). [In Persian]
- Pourarshad, N., Eskini, R., Almasi, N. A., & Shahbazinia, M. (2010). The doctrine of appearance: A comparative study in foreign and Iranian law. *Modarres Human Sciences: Comparative Law Research*, 14(4). [In Persian]
- In Arabic
- Al-Awji, M. (1988). *General criminal law: Part I - The general theory of crime, with an introduction to criminal law* (2nd ed.). Naufal Foundation. [In Arabic]